

РЕЦЕНЗИЈА

**НА РАКОПИСОТ „Е-БИЗНИС” ОД ПРОФЕСОР Д-Р РИСТЕ ТЕМЈАНОВСКИ
ЗА СТУДЕНТИТЕ ОД ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ И ФАКУЛТЕТ ЗА
ИНФОРМАТИКА ПРИ УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” ВО ШТИП**

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачка дејност на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип, како и Одлуката бр. 1202-240/6 од 20.10.2016 година, донесена на 127. редовна седница на Наставно-научниот совет на Економски факултет, одржана на 20.10.2016 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

- проф. д-р Ристо Фотов, редовен професор на Економски факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип;
 - професор д-р Цвета Мартиновска-Банде, редовен професор на Факултет за информатика при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип;
- за изготвување на извештај - рецензија на приложениот ракопис „Е-бизнис” од проф. д-р Ристе Темјановски.

По прегледот на ракописот, Комисијата до Наставно-научниот совет на Економски факултет го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Ракописот „Е-бизнис” од проф. д-р Ристе Темјановски е наменет за студентите и професорите на Економски факултет и Факултет за информатика при Универзитет „Гоце Делчев” од Штип е конципиран и пишуван според потребите за основна и дополнителна литературата на студентите од економските и информатичките науки, кои имаат интерес да ги следат глобалните електронски текови и процеси, нивното влијание врз бизнис околината, но и да создадат јасна слика од делувањето на информатичката технологија во секојдневното функционирање на поединецот. Ракописот кој им е доставен на рецензентите претставува целосно опфатена стручна граѓа чија главна цел е да даде основа за разбирање и совладување на теоретските и актуелни случувања и диспропорции на современите информатички текови, интернет технологијата и електронската економија. Во денешната бизнис клима е-бизнисот може да има влијание на секој дел од организацијата на една компанија, вклучувајќи ја инфраструктурата, процесите, апликациите, вработувањето, врските, продажбата и продажните канали, каналите за дистрибуција и сл. Не само што е-бизнисот ги трансформира луѓето, компаниите и индустриите, тој оди и на многу повисоко ниво, влијае и врз успешноста на националните економии. Пристапноста до бизнис круговите кои порано биле мерени во години, сега се мерат во денови. Победници ќе бидат компаниите кои навремено ќе се вклучат во современата бизнис технологијата.

Податоци за обемот ракописот: Ракописот со наслов „Е-БИЗНИС” е наменет за издавање во електронска формат како е-учебник. Опфаќа вкупно 223 страници текстуален материјал, надополнет со слики, графикони и картографски прикази. Трудот е пишуван во Б5 формат со нормален проред, употребен е фонт Arial и со големина на буквите 11. Ракописот е подготвен според стандардна стручно научна методологија, а обемот на трудот и неговата содржина ги задоволуваат одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачка дејност на Универзитетот „Гоце Делчев” во Штип. Ракописот по обемот и содржината ги задоволува критериумите за електронски учебник по предметот Е-бизнис.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Ракописот на овој електронски учебник претставува второ проширено и изменето издание на претходно објавениот електронскиот учебник Е-бизнис. Други слични вакви учебници, скрипти, практикуми или наставни помагала што ја третираат оваа проблематика на УГД и на останатите академски

институции во Република Македонија досега не се објавени. Трудот според содржината и начинот на разработка претставува дело во кое на оригинален начин се претставуваат прашањата за современите глобални електронски процеси и текови во светот и кај нас. Светот во кој живееме е свет во кој електронското работење или Е-бизнис ги диктира сите правци на современиот живот. Од своето појавување па сè до денес оваа област е во перманентен и динамичен развој и станува императив не само во меѓународното работење и домашните бизнис релации, туку и составен сегмент на секојдневните културни навики. Оваа проблематика нуди одлични можности за развој на економиите во развој, на големите корпорации, но и на малите компании, бидејќи ги става во рамноправна положба со интернет технологиите. Од друга страна овозможува поединецот да ги следи технолошките развојни линии и преку информатичката технологија и интернетот да биде вклучен во глобалните случувања. Токму од овие причини се наметнува и потребата за нови информации содржини и тематски единици, за да можат студентите да бидат во тек со современите информатички случувања во светот на бизнисот.

При пишувањето се користени најнови резултати од економската наука, информатичките науки и нивни сродни дисциплини.

Краток опис на содржината: Ракописот на монографијата е напишан на едноставен и разбирлив стил со јасна стручна терминологија, прифатлив за студентите и стручната научна јавност.

Материјата е конципирана во неколку поглавја и тоа:

Концепцијата на книгата е современо базирана, со соодветна поврзаност на современите и актуелни состојби на информатичката технологија во современиот бизнис свет. Трудот е напишан на оригинален начин и во него е опфатена комплексноста на проблематиката на е-бизнисот. И покрај тоа што во нашата земја постои мал број и опфат на јавно презентирани литература од оваа област, сепак проблематиката разработена со оваа методологија и во овој обем е неопходна за студентите на Економскиот факултет, за студентите кои ги изучуваат сродните економски проблематики и други дисциплини (студиите по информатика, по јавна администрација и сл.). Може да се каже дека трудот претставува академски ракопис со висок квалитет кој може да се примени за стекнување на широки знаења од доменот на е-бизнисот, за студентите и за пошироката јавност. Во таа смисла, учебнотот помагало претставува единствен едукативен пишан стручен труд кој обработува ваква проблематика кај нас, прилагоден на потребите за образование и едукација во областа на економските науки. Затоа овој учебник сметаме дека е особено значаен, како од теоретски, така и од практичен аспект за актуелните и идните професионалци кои се занимаваат со конкретната проблематика.

Секако дека во ракописот авторот дава и критичка анализа и оценка за последиците од ненавремените вклучувања на земјите во подем кон оваа проблематика, доведувајќи се во одредена состојба на губење на здивот со современите технолошки достигнувања.

Во ракописот се опфатени девет поглавја кои се однесуваат на работењето во глобалниот електронски бизнис: Глобализацијата, информатичката технологија и е-бизнисот (*Глава I*); Е-бизнис (*Глава II*); Технологија на електронското работење (*Глава III*); Електронска трговија (*Глава IV*); Електронски маркетинг (*Глава V*); Електронско банкарство (*Глава VI*); Е-учење (*Глава VII*); Е-бизнис во Република Македонија (*Глава VIII*) и Прездвиците на економијата во дигиталниот свет (*Глава IX*).

Во првото поглавје од книгата фокусот на внимание е кон глобализацијата, информатичката технологија и е-бизнисот, нивното значење, меѓузависност и влијание врз промената на глобалниот бизнис. Информатичките и комуникациските технологии (ИКТ) се сметаат за едни од главните движечки сили на светската економска трансформација. Иако ИКТ се тие кои можат да го моделираат новиот свет за попријатен амбиент, тие во исто време можат да доведат и до нови разединувања меѓу земјите и регионите.

Во *вториот дел* на книгата се разработува основниот концепт на е-бизнис проблематиката. Брзината, глобализацијата, унапредување на продуктивноста, пристапот до нови клиенти и размената на информации и знаење меѓу организациите и институциите со цел остварување конкурентни предности се термините кои го одредуваат е-бизнисот.

Со е-бизнисот или електронското работење се редуцираат трансакционите трошоци, преку поефикасно менаџирање со порачките, набавките, продажбата, плаќањата и другите придружни-споредни трансакции во рамки на бизнис активностите на претпријатието. Интернетот му овозможува на бизнис работењето да биде активно 24/7/365, без годишни одмори и празници, без оглед дали се работи за индустриско претпријатие, училиште, трговско претпријатие, владина институција, услужно претпријатие или патничка агенција.

Технологијата на електронското работење е опфатена во *третата глава*. Авторот д-р Темјановски дава поимно објаснување и категоризирање на деловните или бизнис информациона системи. Деловниот или бизнис информациона систем е систем кој служи за собирање, чување, обработување и пренесување податоци и информации во деловниот процес. Системот кој ги врши дадени функции со цел да управува се нарекува управувачки информациона систем и претставува дел од деловниот информациона систем. Електронскиот информациона систем е систем кој користи информациона технологија (сметачки машини и телекомуникации) во своето функционирање. Тој го апострофира фактот дека основна поставеност на секој технолошки развој кој се развива и на кој се темели севкупниот цивилизациски напредок претставува информацијата. Секоја општествена заедница треба да обезбеди услови за слободен и непречен протек на информациите што би претставувал механизам за мотивираност во општиот цивилизациски развој. Во тој контекст резултатите од интелектуалниот труд на луѓето треба да бидат сопственост на целото општество во идниот технолошки развој. Користењето на научните и технолошките информации е важен предуслов за совладување на туѓите и создавање на нови сопствени технологии, како и за максимално искористување на научниот и технолошкиот потенцијал, кој ги користи информациите не само за секојдневните тековните задачи туку и како поттик за нови креации. Без научните и технолошките информации една средина се доведува до интелектуална изолација која води до индиферентен однос на заедницата кон таа средина.

На проблемите поврзани со електронската трговија авторот го посветил *четвртото поглавје* во учебникот. Иако користат различна терминологија, јасно е дека различните истражувачи го делат мислењето дека електронската трговија вклучува широк спектар од компјутерски апликации чија заедничка цел е да обезбедат продажба на стоки и услуги на потрошувачите. Електронската трговија (e-commerce) најчесто се однесува на купување или продавање користејќи ја современата интернет технологија. Но е-трговијата вклучува многу повеќе од електронското посредување на финансиските трансакции меѓу организациите и комитентите. Многу напомени околу е-трговијата се однесуваат на сите електронски трансакции меѓу компаниите и која било трета страна која е вклучена во бизнис активността.

Во *петтото поглавје* авторот фокусот на внимание го насочува кон електронскиот маркетинг. Управувањето и раководењето со маркетинг-активностите (маркетинг-менаџментот) е сложен процес преку кој треба да се овозможи остварување на целите на маркетингот. Овој процес во современи услови на стопанисување ги опфаќа сите аспекти на работењето на стопанските, па и нестопанските субјекти доколку во работењето се поаѓа од задоволувањето на желбите и потребите на потрошувачите, односно корисниците. Тоа значи дека само со таков начин на работење може да стане збор за маркетинг-менаџмент, односно само доколку активностите се остваруваат врз основа на принципите на маркетингот може да се зборува за маркетинг-менаџмент.

Во *шестото поглавје* е претставена технологијата на електронското банкарство. Електронското банкарство (e-banking) е вид на банкарско работење односно нудење банкарски услуги на физички и правни лица, кои се извршуваат со користење компјутерски мрежи и телекомуникациски медиуми. Електронското банкарство овозможува намалување на трошоците во извршувањето на работата, развој на голем број услуги приспособени според потребата на клиентите, т.е. овозможува придобивање нови клиенти во банката. Интернет банкарството значи користење на интернетот како далечински дистрибутивен канал за извршување банкарски услуги, вклучувајќи ги и оние традиционалните, како што се отворање депозит или трансфер на фондови меѓу различни сметки, како и новите банкарски услуги, електронските презентирања на сметките и плаќањата, кои што им овозможуваат на клиентите да примаат и да плаќаат одредени износи преку веб сајтот на банката.

Погодностите, начините и моделите на е-учење се разработени во *седмото поглавје*. Е-учењето е онлајн испорака на информација со цел учење, обука или знаење за менаџментот. Тоа е веб-систем кој го прави знаењето достапно за оние на кои им треба, кога им треба, во секое време, секаде. Е-учењето може да е корисно и за средината за зајакнување на учењето во училиштата и за средината за ефективна корпоративна обука. Е-учењето со новата содржина и пристап ќе помогне организациите и земјите да се адаптираат на барањата на интернет економијата со обука на вработените и едукација на граѓаните. Е-учењето може да заштеди пари, да го редуцира времето за патување, да го зголеми пристапот до експертско мислење, да овозможи голем број студенти симултано да земаат часови, да обезбеди едукација за побарувачката и обезбеди самостојно учење. Исто така може да го направи учењето помалку фрустрирачко, правејќи го поинтерактивно и привлечно.

Е-бизнисот во Република Македонија се елаборира во учебникот во *осмото поглавје*. И покрај тоа што постои големо интересирање за трговијата преку интернет, и од страната на потрошувачите и од страната на трговците, таа сè уште не го достигнала саканото ниво во Македонија. Зошто? Во развиениот свет буквално сè може да се набави и купи преку интернет. Од книги, цедеа, најнови софтверски решенија, лекови, козметика, облека, па дури и лесни видови дрога. На истиот начин можат да се платат сметки за вода, струја, парно. Може да се комуницира и со државни институции, избегнувајќи ги долгите редици пред шалтерите. Преку интернет можат да се платат таксите за добивање на потребните документи, изводи од матични книги на родените, поседовни листови, катастарски скици. Во случајот на Македонија, во последните години забележителни се чекори напред. Имено, се банките целосно се реструктурирани со воведувањето на е-банкарство, со кое се овозможува проверка на состојбата на сметката или плаќање на комуналиите преку интернет. Сепак, неизбежна е констатацијата дека и покрај заложбите заостануваме во однос на развиените земји.

Во последното *деветто поглавје* авторот се фокусира на предизвиците на економија во новиот дигитален свет. Денес светската економија се соочува со невидени промени со светлосна брзина. Информатичката технологија предизвика сеизмичко подместување во сите процеси на човековите активности: животни навики, начин на учење, работа, забава, спорт, политика и со што го видоизмени целокупниот пејзаж на цивилизациските достигнувања. Светската економија денес се карактеризира со трансформација на бизнисот и појава на нов бран промени во создавањето богатство, посебно во новите економии. Со право се смета дека светот навлегува во нова ера, еден нов тип на економија - *нова економија*, вклучувајќи ја и глобализацијата која ги модифицира нашите односи во време, простор и опкружување. Се отвора приближување на „макроекономијата“ кон новиот израз „нова економија“.

ЗАКЛУЧОК

Електронскиот учебник од проф. д-р Ристе Темјановски е систематски и логички подреден на современ начин и во 9 глави се прикажани теми со соодветна поврзаност на теоријата и практиката на основната проблематика на електронското работење кај нас и во светот. На еден јасен, стручно-методолошки пристап и низ практични примери студентите ќе можат без тешкотии да ја совладаат оваа материја. Трудот е поткрепен со бројни податоци, документарни табеларни прегледи и графикони, како основа на анализите, истражувањата и констатациите по клучните прашања содржани во трудот. Тие, исто така, претставуваат аргументација и одговор на бројните прашања за улогата, значењето и перспективата на електронското работење.

Трудот заслужува внимание поради неговата актуелност и методолошки пристап во истражувањето, кој може да се оцени како интегрален, целисходен и исцрпен според широчината на опфатот на спроведените истражувања и информации. Сметаме дека овој труд кој ќе предизвика голем интерес кај нашата јавност и ќе им овозможи на студентите и од економските, информатичките и сродни научни дисциплини да се стекнат со потребните

знаења за оваа област, а ќе даде придонес и во научната и стручната јавност и затоа со големо задоволство препорачуваме да биде објавен.

Врз основа на изнесеното, имаме особена чест на Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Штип да му предложиме овој електронски учебник со наслов „Е-бизнис” од проф. д-р Ристе Темјановски да го одобри за издавање за е-библиотека.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Ред. проф. д-р Ристо Фотов, с.р.

Ред. проф. д-р Цвета Мартиновска-Банде, с.р.